

Матеріали
X З'їзду
УКРАЇНСЬКОГО
ЕНТОМОЛОГІЧНОГО
ТОВАРИСТВА

Київ, 2-6 жовтня 2023

Українська ентомофауністика

Ukrainska Entomofaunistyka

Публікується Київським відділенням Українського ентомологічного товариства та Інститутом зоології ім. І. І. Шмальгаузена Національної академії наук України (Київ).

«Українська ентомофауністика» — онлайнвий журнал з фауністики комах та інших наземних членистоногих України та суміжних країн.

Published by Kiev Section of the Ukrainian Entomological Society and the I.I.Schmalhausen Institute of Zoology of the National Academy of Sciences of Ukraine (Kiev).

“Ukrainska Entomofaunistyka” is a peer-reviewed online journal on the faunistics of insects and other terrestrial arthropods of Ukraine and bordering countries.

Головний редактор: Editor-in-Chief:

В.О. Корнеєв Valery Korneyev

Члени редакційної колегії: Editorial Board Members:

О.В. Бідзіля, З.С. Гершензон, О.В. Гумовський,
Л.О. Колодочка, Н.О. Матушкіна, І.Г. Плющ,
В.Г. Радченко, О.Г. Радченко, В.П. Федоренко

Oleksiy Bidzilya, Vitaliy Fedorenko, Zlata Gershenzon,
Olexiy Gumovsky, Leonid Kolodochka, Nataly
Matushkina, Igor Pljushch, Volodymir Radchenko,
Oleksandr G. Radchenko

Редактори випуску:

В.О. Корнеєв і О.В. Прохоров

Editors:

Valery Korneyev & Oleksiy Prokhorov

For detailed information (contents, instructions for authors, summaries and key words)
visit our website at:

<https://sites.google.com/site/ukrentfau/index>
e-mail: ukrentfau@gmail.com

Для детальнішої інформації (зміст, правила для авторів, резюме і ключові слова)
відвідайте веб-сторінку журналу:

<https://sites.google.com/site/ukrentfau/home>
e-mail: ukrentfau@gmail.com

ISSN 2078-9653

Cover: *Caliprobola speciosa*. Photo by A.V. Prokhorov 2018

Крикунов, І.В., Мостов'як, С.М., Панасюк, В.О., Панасюк, В.В. Основні шкідники зернових злаків в умовах Уманського району	44
Круть, М.В. Наукові надбання та школа професора Б.А. Арешнікова	45–46
Кучерявенко, Т.В., Зінченко, О.В. Стовбурові комахи ясеневих насаджень залежно від типу лісорослинних умов Луганщини	46–47
Ляска, Ю.М., Стригун, О.О. Прогноз стадій розвитку західного кукурудзяного жука за сумою ефективних температур	47–48
Матушкіна, Н.О., Стецун, Г.А. Екоморфологія яйцеклада комах	48
Мешкова, В.Л. Виклики й досягнення з лісової ентомології у 2019–2023 рр.	49
Морозова, В.Ю. До екологічної характеристики мурашок (Hymenoptera, Formicidae) м. Харкова	50–51
Мостов'як, С.М., Костецький, О.В., Костецький, В.В. Основні фітофаги сої та соняшника в умовах Центрального Лісостепу	52
Мринський, І.М. Трипс квітковий західний (<i>Frankliniella occidentalis</i>) — небезпечний карантинний шкідник, який з'явився в Херсонській області	52–54
Назаров, Н.В., Шешурак, П.М. Туруни триби Platynini (Coleoptera: Carabidae: Harpalinae) на Чернігівщині	54–55
Назімов, С.С. Трофічні переваги <i>Opatrum sabulosum</i> (Coleoptera, Tenebrionidae) при живленні листям культурних та дикорослих трав'янистих рослин в лабораторних умовах	56–57
Оліяр, Г., Корнеєв, В. Нові відомості про поширення мухи Дідушицького, <i>Urophora dzieduszyckii</i> (Diptera: Tephritidae) в Україні	57–58
Петрусевич, Л.В., Баранець, Л.О., Перепелиця, О.О. Сучасний видовий склад шкідників виноградних насаджень в умовах півдня України	58–59
Писаренко, В.М., Піщаленко, М.А., Логвиненко, В.В. Шкідники сої у Лівобережному Лісостепу України	60–61
Півторайко, В.В., Кабанець, В.В. Деякі особливості розвитку основних видів горбатов (Mordellidae) у конопляному агроценозі	61–62
Полчанінова, Н. Павуки степового біому України: історія вивчення та перспективи досліджень у післявоєнний період	62–63
Попов, Г.В., Мішустін, Р.І., Шпарик, В.Ю. Підсумки вивчення трофічних зв'язків цибулинних мух-повисюх (Diptera, Syrphidae, Merodontini) з підсніжниками і білоцвітами (Asparagales, Amaryllidaceae, Galanthaeae)	64
Прилуцький, С.П. Епідемічне значення членистоногих переносників виду <i>Culex pipiens</i> у поширенні вірусу Західного Нілу	64–65
Радченко, В.Г., Філатов, М.О., Сергєєва, І.В. Загальний огляд бджіл (Hymenoptera, Apoidea) фауни України	65–66
Саблук, В.Т., Свідельська, Н.М., Димитров, В.Г. Фітофаги у посадках і посівах біоенергетичних культур	67–68
Салієнко, В.О. Ефективність інсектицидів проти імаго західного кукурудзяного жука (<i>Diabrotica virgifera virgifera</i>)	68–69
Семенов, С.С., Гирка, Т.В. Стійкість сучасних гібридів кукурудзи до лускокрилих фітофагів в умовах Північного Степу України	69–70

Шкідники сої у лівобережному Лісостепу України

В.М. Писаренко, М.А. Піщаленко*, В.В. Логвиненко

Полтавський державний аграрний університет

*E-mail: marina_pischalenko@ukr.net

Однією з важливих екологічних проблем XXI століття є зміна загальнопланетарного клімату, що є науково підтвердженим фактом. Глобальне потепління, яке розпочалося в 1970-х рр., уже зараз, а тим більше у недалекому майбутньому, неодмінно впливатиме на землеробство планети.

За даними НААН України, за останні десятиліття відбувається фактичне зміщення меж природно-кліматичних зон країни північніше на 100–150 км.

У зв'язку з цим, існують ризики, пов'язані зі зміною фітосанітарної ситуації в посівах сільськогосподарських культур за рахунок зміни умов життя шкідників, хвороб та бур'янів культурних рослин у вегетаційний період. У тепліших кліматичних умовах комахи — шкідники почнуть розвиватися в більш ранні періоди і нападати на рослини, які не встигатимуть зміцніти, що призведе до значних втрат врожаю.

Крім того, зміна умов викликає появу чужорідних видів, збільшення кількості генерацій та переходу їх у розряд традиційних організмів, які раніше не задавали економічної шкоди агросектору. Так поряд з відомими раніше шкідниками, які епізодично з'являються в посівах сільськогосподарських культур таких як, акацієва вогнівка (*Etiella zinckenella* Tr.) та лучний метелик (*Loxostege sticticalis* Linnaeus), з'явилися невідані раніше листовійка чортополохова (*Eupoecilia ambiguella* Hb.) та совка бавовникова (*Helicoverpa armigera*). Набули значно більшого поширення також павутинні кліщі (Tetranychidae).

Лучний метелик (*Loxostege sticticalis*) (Crambidae)

Біологічні особливості лучного метелика. Зимують діапаузні гусениці останнього покоління в коконах. Навесні при прогріванні ґрунту на глибині залягання коконів до +12°C вони заляльковуються, а на початку травня за середньодобової температури повітря +15–+17°C починається виліт метеликів. Літ їх триває один — два місяці залежно від метеорологічних умов. Метелики активні з настанням присмерків до півночі й перед сходом сонця. Вдень вони сидять під листками рослин. Активно летять на світло в теплі ночі, а за високої температури, особливо під час грози, їх рухливість різко зростає і вони здатні мігрувати на значні відстані. Метелики потребують додаткового живлення нектаром квіток або краплинної вологою. Посушливі умови призводять до деградації яєчників і безпліддя самок. Максимальна плодючість самок — 800, середня — 120 яєць. Самки відкладають яйця впродовж 5–15 діб.

Ембріональний розвиток триває від 2 до 15 діб. Гусениці після виплодження живляться з нижнього боку молодих листочків, вигризаючи тканини і не пошкоджуючи верхньої шкірочки, а потім грубо обгризають листки, облітаючи їх павутинням; наприкінці живлення вони можуть пошкоджувати черешки, соковиті пагони і плоди. Закінчивши живлення, гусениці заглиблюються у поверхневий шар ґрунту, де сплітають вертикальний кокон і в ньому заляльковуються. Метелики другого покоління літають наприкінці червня – в липні. За сприятливих погодних умов вони відкладають яйця, у липні–серпні розвиваються гусениці, які зимують.

Характерною особливістю лучного метелика є циклічність масових розмножень, синхронізованих з циклами сонячної активності та клімату. Останні масові розмноження цього шкідника в Україні спостерігались у 1986–1988 і 2000–2001 рр. (локальне на півдні України).

Листовійка чортополохова (*Eupoecilia ambiguella* Hübner) (Tortricidae)

Біологічні особливості листовійки чортополохової. Зимують лялечки в щільних білих коконах у розвилках пагонів, щілинах, тріщинах, під відсталою корою, в залишках підв'язувального матеріалу. Виліт метеликів відбувається навесні за середньодобової температури +15–16°C, в другій — третій декаді травня. Літ метеликів першої генерації триває 10–15 діб. Літають впродовж усієї ночі — від заходу сонця й до світанку. Яйця відкладають по одному через 5–7 діб після вильоту на бутони, приквітки та квітконіжки, рідше — на пагони. Плодючість — 30–100 яєць. Ембріональний розвиток триває 7–10 діб.

Розвиток гусениць триває 15–24 доби. Заляльковування відбувається серед сухих частин суцвіть, на листі або на корі пагонів. Через 10–14 діб вилітають метелики другої генерації. Вони відкладають яйця по одному.

Приблизно в кінці серпня гусениці другого покоління, що завершили додаткове живлення, залишають кормові рослини, заплітаються в кокон, заляльковуються і в цій стадії залишаються до весни наступного року. За рік розвивається дві генерації. Сприятливі умови для розвитку листовійки — температура +8...+25°C і відносна вологість повітря 70–80%. При відносній вологості 30–40% і температурі понад +31°C плодючість метеликів різко знижується і відбувається масова загибель відкладених яєць.

Совка бавовникова (*Helicoverpa armigera*) (Noctuidae)

Біологічні особливості бавовникової совки. Зимують лялечки в ґрунті на глибині 4–10 см. Виліт метеликів починається, коли температура ґрунту на глибині 10 см сягає +15–16°C, а середньодобова температура повітря — +18–20°C. Початок масового льоту спостерігається при сумі ефективних температур 260–270°C і порогу розвитку 15,5°C. Метелики літають до листопада, літ різних поколінь частково накладається. Для розвитку статевої продукції метеликам потрібне додаткове живлення на квітучих рослинах протягом 3–4 діб. Метелики літають і живляться з настанням сутінок, на світло летять слабо. Восени при зниженні температури повітря їх можна бачити і вдень. Одна самка в середньому відкладає від 300 до 500 яєць, інколи — до 2700–3000. Ембріональний розвиток триває влітку 2–4 доби, навесні і восени — 4–12 діб. Увесь цикл розвитку совки влітку в середньому становить 25–40 діб. Протягом вегетаційного періоду розвивається два-три покоління шкідника.

Павутинні кліщі (Tetranychidae) — родина ряду тромбідіформних кліщів, включає близько 1600 видів.

Біологічні особливості павутинного кліща. Перші особини павутинного кліща з'являються на початку червня за середньодобової температури повітря 20°C, ембріональний розвиток яких становить у середньому п'ять-шість днів.

Дослідниками встановлено, що віковий склад популяції кліща становить 66% яєць, 26 — статевонезрілих стадій і 8% імаго. Оптимальними умовами для розвитку павутинного кліща є середньодобова температура 22–29°C та відносна вологість повітря до 60%, що збігається з фазами розвитку сої цвітіння — формування бобів.

У середньому розвиток однієї генерації триває 12 днів, а за вегетаційний період їх можна спостерігати понад 10. На початку вересня, за відсутності кормової бази, самиці впадають у діапаузу та відходять на зимівлю. За таких умов спостерігається зростання плодючості самиць та кількості заселених рослин, що зумовлено метаболічними процесами рослин в агроценозі, які викликані відтоком поживних речовин із листків до бобів. Пік чисельності шкідника в цей період сягає 65,7 особин/листок, при цьому зафіксовано 100% заселення кліщем.

Загалом, за умов змін клімату, необхідно розширювати програми наукових досліджень з питань адаптації біології та в цілому систем захисту рослин до нової агроекологічної ситуації.

Деякі особливості розвитку основних видів горбаток (Mordellidae) у конопляному агроценозі

В.В. Півторайко*, В.В. Кабанець

Інститут сільського господарства Північного сходу НААН, вул. Паркова, 3, с. Сад, 42343, Сумська обл., Україна

*E-mail: pivtoraiko@gmail.com

Коноплі посівні (*Cannabis sativa* L.) — високорентабельна, надзвичайно важлива сільськогосподарська культура, виробництво якої традиційно сконцентровано у Лісостеповій та Поліській зонах України. Продукція коноплярства використовується у автомобіле- та літакобудуванні, військовій сфері, медичній, текстильній, енергетичній, харчовій, будівельній, косметичній, целюлозно-паперовій, лакофарбовій та інших галузях промисловості і вже відомо більш ніж 50 тис. виробів з використання продукції конопель. Так, рослина стає однією з основних у розвитку світової «біоекономіки».

Стабільне і продуктивне функціонування агроценозу конопель можливе за особливої уваги до проблеми захисту культури від комах-шкідників. Спрощення технологій вирощування сільськогосподарських рослин, у тому числі і конопель, розширення площ беззмінного культивування найбільш затребуваних культур (кукурудза, соняшник, які мають спільних з коноплями комах-фітофагів, зокрема і внутрішньостеблових), глобальне потепління та інші екологічні фактори вимагають посиленої уваги щодо розробки та запровадження ефективних заходів контролю чисельності найбільш шкідливих комах у конопляному полі. Останнім часом значною небезпечною відзначаються внутрішньостеблові комахи-фітофаги, особливо шкідливі види з родини горбаток (Mordellidae). При цьому ця група комах вже завдає відчутної шкоди в окремих коноплесіючих господарствах України.